

บทที่ 4

ภูมิหลังความสัมพันธ์ไทย-จีนต่อระบบเศรษฐกิจไทย

ในบทที่ 4 นี้จะกล่าวถึงภูมิหลังความสัมพันธ์ด้านต่างๆ ระหว่างประเทศไทย-จีน ในยุคต่างๆ โดยแบ่งออกดังนี้ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่าง ไทย-จีน ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนสมัยสุโขทัย ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนสมัยอยุธยา ก่อนการติดต่อกับตะวันตก (พ.ศ.1913-2054) ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีนภายหลังการติดต่อกับตะวันตก (พ.ศ.2054-2310) ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีนสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2310-2394) เพื่อเป็นการอธิบายถึงสาเหตุการอพยพเข้ามาของชาวจีนในแต่ละช่วงเวลา

เรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีนส่วนใหญ่ได้ข้อมูลจากหลักฐานต่าง ๆ ในเอกสารจีน และตั้งอยู่บนรากฐานของการตีความคำว่า “เสียน” หมายถึง “อาณาจักรสุโขทัย” และคำว่า “เสียนหลอ” หรือเสียนหลอหู” หมายถึง “อาณาจักรอยุธยา” อย่างไรก็ตามในปัจจุบันได้มีการตั้งข้อสังเกตว่า การตีความคำว่า “เสียน” หมายถึง อาณาจักรสุโขทัย นั้นมีความถูกต้องมากน้อยเพียงใด นักวิชาการบางกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นว่า “เสียน” น่าจะหมายถึงดินแดนตั้งแต่ “แคว้นสุพรรณภูมิ” ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งมีความเห็นว่า “เสียน” น่าจะหมายถึงดินแดนตั้งแต่ “แคว้นสุโขทัย” แคว้นสุพรรณภูมิ ลงไปจนถึง แคว้นนครศรีธรรมราชคำว่าเสียนที่เกี่ยวกับดินแดนจะแตกต่างกันออกไป และจะต้องพิจารณาให้ถี่ถ้วนด้วยว่าหมายถึงดินแดนส่วนไหนการเกิดความคิดเห็นที่ขัดแย้งกับการตีความคำว่า เสียน หมายถึง อาณาจักรสุโขทัยนั้น เป็นเพราะว่ามีหลักฐานหลายประการในเอกสารจีนที่ดูเหมือนว่า จะไม่สอดคล้องกับการตีความดังกล่าว อาจสรุปหลักฐานต่าง ๆ โดยสังเขป ได้ดังนี้

1. โจวต้ากวาง ผู้ซึ่งอยู่ในคณะทูตจีนที่เดินทางมายังนครชมหรือเมืองพระนครหลวงราชธานีของอาณาจักรเขมรในปี พ.ศ. 1839 ได้แต่งหนังสือชื่อ “บันทึกความทรงจำเกี่ยวกับประเพณีของอาณาจักรเขมร” ได้กล่าวไว้ในตอนหนึ่งว่าในการสงครามกับเสียนเมื่อเร็วๆ นี้ อาณาจักรเขมรพินาศย่อยยับแทบสิ้นเชิง และเล่ากันว่าเมื่อครั้งทำศึกกับเสียนนั้นประชาชนเขมรทุกคนถูกเกณฑ์ให้ออกรบ แต่คนพวกนั้นไม่รู้จักระบบยุทธศาสตร์ยุทธวิธีอะไรทั้งสิ้น เมื่อพิจารณาจากทำเลที่ตั้งของอาณาจักรเขมรและสภาพแวดล้อมในขณะนั้นแล้ว ทำให้สันนิษฐานกันว่า พวกเสียน ที่ยกกองทัพไปรุกรานอาณาจักรเขมรเมื่อก่อนปี พ.ศ.1839 นั้นไม่น่าจะเป็นพวกคนไทยจากอาณาจักรสุโขทัยแต่น่าจะเป็นพวกคนไทยจากแคว้นสุพรรณภูมิทางแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง

2. วังคำยวน ชาวจีนผู้ซึ่งเคยเดินทางมายังดินแดนต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แต่งหนังสือชื่อ “บันทึกย่อเผ่าชาวเกาะ” บรรยายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เขาได้พบเห็นในระหว่างการเดินทาง ในหัวข้อที่บรรยายถึง “เสียน” ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “เมื่อรัชกาลจื้อเจิ้ง ปีฉลู (ตรงกับปี พ.ศ.1892) เดือน 5 ฤดูร้อน เสียนยอมจำนนต่อหลอหู” จากข้อความข้างต้นตีความได้ว่า เสียนยอมจำนนแล้วผนวกเข้ากับหลอหู (ละโว้) ในปี พ.ศ. 1892 ซึ่งเป็นเวลาก่อนการสถาปนาอาณาจักรอยุธยา 1 ปี (พ.ศ. 1893) แต่ก่อนเวลาที่สุโขทัยตกเป็นประเทศราชของอยุธยาถึง 29 ปี (พ.ศ.1921) ปัจจุบันมีความเชื่อกันว่า อาณาจักรอยุธยาเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มเมืองสุพรรณภูมิกับเมืองบริวาร และกลุ่มเมืองละโว้กับเมืองบริวารสุพรรณภูมิและละโว้มีความสัมพันธ์กันเครือญาติจากการแต่งงาน ด้วยเหตุนี้การตีความคำว่า เสียน หมายถึง “อาณาจักรสุโขทัยจึงดูเหมือนว่าจะขัดแย้งกับหลักฐานที่ปรากฏในหนังสือของวังคำยวน นอกจากนั้น เขายังได้พรรณานาถึงพลเมืองของเสียนไว้ดังนี้ “พลเมืองเป็นโจรสลัดกันมากเมื่อใดก็ตามที่มีเหตุการณ์วุ่นวายขึ้นในเมืองอื่นพวกนี้จะลงเรือหลายร้อยลำที่บรรทุกสาจุนเพียบแปร้ (ใช้เป็นเสบียงอาหาร) และเข้าโจมตีอย่างกล้าหาญ จนได้ทุกอย่างที่ต้องการ” คุณสมบัติของพลเมืองเสียนที่วังคำยวนกล่าวว่ามีความรู้ความชำนาญทางทะเลนั้น ไม่น่าจะเป็นพวกคนไทยจากสุโขทัย ซึ่งเป็นชาวคอนอยู่ลึกเข้าไปในผืนแผ่นดิน แต่น่าจะเป็นพวกคนไทยจากสุพรรณภูมิซึ่งอยู่ใกล้ทะเลมากกว่า

3. พงศาวดารราชวงศ์หมิง บรรพที่ 20 ว่าด้วยประวัติของเสียนหลอได้กล่าวถึงการสถาปนาอาณาจักรอยุธยาหรือเสียนหลอหูไว้ตอนหนึ่งว่า “เนื่องจากหลอหู (ละโว้) มีแสนยานุภาพสูง จึงได้ผนวกดินแดนของเสียน และเรียกชื่อว่า เสียนหลอหู” เมื่อพิจารณาจากความสัมพันธ์กันเครือญาติระหว่างสุพรรณภูมิและละโว้แล้ว เสียนในที่นี้น่าจะเป็นหมายถึงถึงสุพรรณภูมิมากกว่าสุโขทัย ปัจจุบันความคิดเห็นที่ต่างกันในการตีความคำว่า เสียน ที่ปรากฏในหลักฐานต่าง ๆ ของจีน เป็นปัญหาขัดแย้งทางวิชาการที่ยังไม่มีข้อยุติ ใดๆก็ตาม การนำเสนอเนื้อหาสาระในเรื่องนี้ ยังคงใช้การตีความดั้งเดิมที่เชื่อถือกัน ด้วยเหตุนี้หากมีการเปลี่ยนแปลงการตีความอย่างแน่นอนเมื่อไร เนื้อหาสาระในเรื่องนี้ก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วยซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องติดตามกันต่อไป

4.1 ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่าง ไทย-จีน

การติดต่ออย่างไม่เป็นทางการระหว่างจีนกับดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันคงมีมานานนับพันปีแล้ว ส่วนความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการนั้นตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุว่า เริ่มขึ้นในสมัยสุโขทัย นับจากนั้นเป็นต้นมาไทย และจีนก็มีสัมพันธ์ไมตรีที่ดีต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าในบางช่วงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนจะหยุดชะงักไป อันเนื่องมาจาก ปัญหาภายในของประเทศทั้งสองและสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศ แต่ก็มีการฟื้นฟูความสัมพันธ์อย่าง

เป็นทางการขึ้นใหม่ และประเทศทั้งสองได้กระชับสร้างสัมพันธไมตรีที่ดีต่อกันเหมือนดังเช่นในอดีต

ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการ

จีนเป็นผู้อารยธรรมของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมในระดับสูงจึงทำให้จีนเป็นมหาอำนาจทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจในโลกตะวันออกสมัยก่อน ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจีนได้รับอิทธิพล ทางด้านความคิดจากลัทธิขงจื๊อว่า จีนเป็นศูนย์กลางของอำนาจและอารยธรรมโลกในท่ามกลางดินแดนอื่นๆ ที่มีความเจริญด้อยกว่า หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ จีนเป็นประดุก ศูนย์กลาง (จุงกั๋ว หรือ Middle Kingdom) ที่มีวัฒนธรรมสูงซึ่งประเทศอื่นที่มีวัฒนธรรมด้อยกว่าจะต้องเข้ามาสวามิภักดิ์ เพื่อแสวงหาความเปลี่ยนแปลงและความเจริญรุ่งเรือง โดยประเทศ เหล่านี้จะต้องยอมรับความเป็นเจ้าประเทศราชของจีน จะต้องส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายจักรพรรดิจีนตามกำหนด จึงจะมีสิทธิ์ติดต่อกับจีนได้ และจีนในฐานะประเทศที่ใหญ่กว่าก็จะให้ความช่วยเหลือคุ้มครองประเทศเล็กๆ เหล่านี้ รวมทั้งให้ผลประโยชน์อื่นๆ ทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง ด้วยเหตุนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศต่างๆ ในสมัยก่อนจึงดำเนินภายใต้ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการ (Tributary relation) หรือ เจิงกุง ทางฝ่ายไทยมักอ่านว่าจิมก้อง การที่ประเทศต่างๆ ซึ่งติดต่อกับจีนยอมรับความสัมพันธ์ ในระบบบรรณาการนั้นก็เพราะว่าจีนเป็นประเทศที่มีความร่ำรวยทางเศรษฐกิจมาก มีทรัพยากรมากมายหลายอย่าง ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดการค้าระหว่างประเทศ ในขณะเดียวกันจีนก็เป็นแหล่งรับซื้อสินค้ารายใหญ่จากประเทศอื่นๆ ดังนั้นประเทศต่างๆ จึงยอมรับความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการในการติดต่อกับจีนเพื่อแลกกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สืบแสง พรหมบุญ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ตอนหนึ่งว่า การได้รับอนุญาตให้ค้าขายโดยตรงกับจีนภายหลังการถวายเครื่องราชบรรณาการเป็นสิ่งดึงดูดใจประเทศทั้งหลายอย่างมาก เราสามารถกล่าวได้อย่างมั่นใจว่า ในคณะทูตส่วนใหญ่จะมีพ่อค้าร่วมอยู่ในคณะด้วยเสมอ ซึ่งพวกพ่อค้าเหล่านี้มีจุดประสงค์สำคัญที่จะแสวงหาสิทธิพิเศษต่างๆ ทางการค้า อย่างไรก็ตามเราอาจแบ่งประเทศต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการกับจีนได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มประเทศที่จีนเข้าไปแทรกแซงกิจการภายใน เช่น เกาหลี ญี่ปุ่น แคว้นต่างๆ ทางภาคตะวันตกของจีน ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งนั้น เป็นประเทศที่อยู่ห่างไกล จากจีนมีความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการกับจีนเพียงแต่ในนามเท่านั้น เช่น ไทย ตัวเมืองมลายู และรัฐต่างๆ ในหมู่เกาะอินโดนีเซีย เป็นต้น หนึ่งเรื่องความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย นั้น สืบแสง พรหมบุญ นักประวัติศาสตร์ไทยที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างจีนไทยในสมัยโบราณ ได้วิเคราะห์สรุปไว้ดังนี้ จุดหมายที่สำคัญของคณะทูตไทยนั้นดูเหมือนจะเป็นด้านเศรษฐกิจและบรรดาของกำนัลที่มอบให้กับจีนนั้นก็ถือว่ามีได้มีความหมายอื่น

ไต่ถามไปกว่าของก้านลตามมารยาท ที่จริงแล้ว ความตั้งใจของไทยที่จะส่งคณะทูตและของก้านลตามมารยาท ที่จริงแล้วความตั้งใจของไทยที่จะส่งคณะทูตและของก้านลต่าง ๆ ไม่อาจที่จะนับเป็นการยอมรับความมีอำนาจเหนือกว่าของจีน แต่เป็นข้อพิสูจน์ถึงความสามารถของไทยที่จะพลิกแพลงหรือปรับตัวให้เข้ากับข้อเรียกร้องต่างๆ ของจีนก่อนที่จะได้รับสิทธิพิเศษทางเศรษฐกิจไทยไม่สนใจต่อการอ้างสิทธิความมีอำนาจเหนือกว่าของจีนอย่างจริงจังมากนักตราบเท่าที่ความเป็นเอกราชที่แท้จริงและอำนาจอธิปไตยของตนเองไม่ถูกคุกคาม สำหรับไทยแล้ว การอ้างสิทธิแต่เพียงในนามของจีนเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ตราบเท่าที่ไทยยังคงได้รับผลประโยชน์ อันยิ่งใหญ่ทางด้านเศรษฐกิจจากจีนอยู่ ดังนั้น ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการเป็นทางสายเดียวที่มีการสื่อสารสวนทางกัน ซึ่งทั้งจีนและไทยต่างก็บรรลุจุดมุ่งหมายพื้นฐานด้วยกัน กล่าวคือ การอ้างสถานภาพที่มีอำนาจเหนือกว่าของฝ่ายจีนและการไต่สิทธิพิเศษทางด้านเศรษฐกิจของฝ่ายไทย แม้ว่าวัตถุประสงค์ทางการเมืองมีอิทธิพลต่อการส่งคณะทูตของไทยไปจีนในสมัยต้นๆก็ตามแต่ต่อมาการส่งคณะทูตของไทยเกือบตลอดสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมี วัตถุประสงค์ทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าเรื่องอื่น ๆ ความจริงคณะทูต ของไทยนับจากปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14 (ต้นพุทธศตวรรษที่ 20) เป็นต้นมา เปรียบเสมือนขบวนเรือที่บรรทุกสินค้าจากไทยไปจีนและบรรทุกสินค้าจากจีนกลับมาไทยมากกว่าจุดสูงสุดในระหว่างสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นแล้วก็เริ่มเสื่อมลงอย่างรวดเร็วเมื่อเผชิญกับอิทธิพลบีบคั้นทางการเมืองและด้านเศรษฐกิจจากชาติตะวันตกที่มีเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อถึงต้นศตวรรษที่ 19 (ครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 24) ระบบบรรณาการซึ่งถ้าสมัยได้พิสูจน์ให้เห็นว่ามีลักษณะตายตัวมากเกินไปที่จะเผชิญกับการท้าทายทางความคิดและวิทยาการแบบใหม่ ความบกพร่องของระบบนี้ ซึ่งที่จริงก็มีอยู่ตั้งแต่แรกนำมาใช้ เช่น ความไม่ยืดหยุ่น การขาดระบบ การติดต่อและสื่อความหมายที่เพียงพอและมีประสิทธิภาพ และจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันในการใช้ระบบนี้ระหว่างจีนกับรัฐบาลบรรณาการของจีน ปรากฏให้เห็นชัดเจนมากขึ้นเมื่อได้รับการบีบคั้นจากอิทธิพลตะวันตก ในที่สุระบบบรรณาการก็ได้รับความกระทบกระเทือนอย่างมากที่สุดเมื่อจีนซึ่งถือตนเองอยู่เสมอว่าเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่กว่าอาณาจักรอื่น ๆ และเป็นศูนย์กลางของโลกต้องพ่ายแพ้แก่ชาติมหาอำนาจตะวันตกและถูกย่ำยีสบบประมาทครั้งแล้วครั้งเล่าในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 (ต้นพุทธศตวรรษที่ 25) พร้อม ๆ กับการแตกสลายของระบบบรรณาการนั้น สิทธิพิเศษทางการค้าซึ่งบรรดารัฐบรรณาการของจีนเคยได้รับมาเป็นเวลานานก็หมดสิ้นลงไปด้วย ดังนั้นจึงเป็นเพียงเรื่องของกาลเวลา เท่านั้นที่ทำให้ไทยซึ่งมีความสัมพันธ์แบบบรรณาการเพื่อแลกกับผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ จะยุติความสัมพันธ์กับอาณาจักรจีน ซึ่งไม่ได้มีลักษณะเหมือนแต่ก่อนอีกต่อไปแล้ว

4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนสมัยสุโขทัย

ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการระหว่างไทยกับจีนเริ่มในสมัยสุโขทัยซึ่งตรงกับช่วงที่ ราชวงศ์หยวน กำลังมีอำนาจปกครองประเทศจีนพงศาวดารราชวงศ์หยวนฉบับหลวง ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “ปีที่ 19 (ตรงกับปี พ.ศ.1825) ในรัชกาลจื่อหยวน เดือนหก วันจื่อ (ตรงกับวันที่ 17 กรกฎาคม) มีรับสั่งให้เหอจื่อจื่อ ซึ่งเป็นนายพลเป็นทูตไปยังประเทศสยาม (เสียน) จากหลักฐานนี้ทำให้มีการตีความคำว่า “เสียน” ที่ปรากฏในพงศาวดารราชวงศ์หยวน และสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “สยาม” นั้น หมายถึง อาณาจักรสุโขทัย จึงสรุปกันว่าพระเจ้ากุบไลข่านทรงส่งคณะทูตมายังสุโขทัยในปี พ.ศ. 1825 แต่ปรากฏว่าเหอจื่อจื่อและคณะเดินทางมาไม่ถึงสุโขทัย เพราะเมื่อเรือแล่นผ่านมาถึงอาณาจักรจามปา คณะทูตได้ถูกพวกจามจับไปและถูกประหารชีวิตหมด การที่พระเจ้ากุบไลข่าน ทรงส่งคณะทูตเดินทางมาสุโขทัยในปี พ.ศ. 1825 นั้น คงเป็นเพราะพระองค์ทรงต้องการจะแผ่อำนาจให้สุโขทัยยอมอ่อนน้อม ซึ่งเท่ากับ เป็นการเพิ่มพูนพระเกียรติคุณของพระองค์ให้ทวีมากยิ่งขึ้น การส่งทูตไปทวงบรรณาการจากรัฐต่าง ๆ เป็นวิธีการแสวงหารัฐบรรณาการที่จีน เคยปฏิบัติมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล แต่เนื่องจากว่าเหอจื่อจื่อและคณะเดินทางมาไม่ถึงสุโขทัยไทยและจีนจึงยังไม่มีความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการต่อกัน หลังจากส่งเหอจื่อจื่อเดินทางมาไม่ถึงสุโขทัยในปี พ.ศ. 1825 แล้ว พระเจ้ากุบไลข่าน ก็ได้ส่งคณะทูตชุดใดมาสุโขทัยอีก ทั้งนี้คงเป็นเพราะว่าระหว่าง พ.ศ. 1825-1835 พระองค์ทรงติดพันอยู่กับการทำสงครามรุกรานดินแดนต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น เขมร พม่า แคว้นอันหนำ แคว้นตังเกี๋ย และเกาะชวา ในปี พ.ศ.1830 กองทัพมองโกลได้รับชนะกองทัพพม่า และสามารถยึดดินแดนทางตอนเหนือและตอนกลางของพม่าไว้ได้ การที่อาณาจักรพม่าพ่ายแพ้กองทัพมองโกล ในปี พ.ศ.1830 และการรุกรานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างต่อเนื่องของกองทัพ มองโกลแห่งราชวงศ์หยวนได้ก่อให้เกิดผลกระทบทางการเมืองบางประการต่ออาณาจักรต่างๆ ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบัน ดังจะเห็นได้ว่า พ่อขุนรามคำแหง แห่งสุโขทัย พ่อขุนมั่งราย แห่งเงินยางเชียงแสน และพ่อขุนงำเมือง แห่งพะเยา ได้ทำสัญญาเป็นพันธมิตรกันในปีนั้น (พ.ศ.1830) อีก 5 ปีต่อมา พ่อขุนรามคำแหง ได้ทรงคณะทูตไทยชุดแรกไปเจริญพระราชไมตรีกับราชวงศ์หยวนไทยและจีนจึงมีความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 1835 เป็นต้นมา พงศาวดาร ราชวงศ์หยวนฉบับหลวงได้บันทึกไว้ว่า “ปีที่ 29 (ตรงกับ พ.ศ. 1835) ในรัชกาลจื่อหยวน เดือนที่ 10 วันเจี่ยฉิน (ตรงกับวันที่ 26 พฤศจิกายน) ข้าหลวงใหญ่ฝ่ายรักษาความสงบของภาวกวางตุ้งส่งคนอัญเชิญพระราชสาส์นอักษรทองคำของกษัตริย์แห่งสยามไปยังนครหลวง เมื่อพิจารณาจากหลักฐานต่าง ๆ เท่ที่มีอยู่ อาจวิเคราะห์จุดประสงค์ที่พ่อขุนรามคำแหงทรงส่งคณะทูตไทยไปเจริญทางพระราชไมตรีกับราชวงศ์หยวนในพ.ศ.1835ได้ 2 ประการคือ

1. เพื่อป้องกันอาณาจักรสุโขทัยจากการรุกรานของกองทัพมองโกลที่อาจจะเกิดขึ้นได้ พ่อขุนรามคำแหงไม่ทรงมีพระประสงค์ที่จะเป็นปรปักษ์กับพระเจ้ากุบไลข่าน ดังนั้น การส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับราชวงศ์หยวนจึงเป็นวิถีทางหนึ่งที่จะช่วยรักษาผลประโยชน์ของสุโขทัยได้ดีที่สุด

2. เพื่อป้องกันไม่ให้พระเจ้ากุบไลข่านเข้ามาแทรกแซงปัญหาความขัดแย้งระหว่างอาณาจักรสุโขทัย และแว่นแคว้นของพวกคนไทยทางแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง (สุพรรณภูมิ และลพบุรี) ตามหลักฐานในพงศาวดารราชวงศ์หยวน แคว้นละโว้ (ลพบุรี) เคยส่งทูตไปจีนในปี พ.ศ.1832 และปี พ.ศ.1834 หลังจากที่ไทยและจีนมีความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 1835 แล้ว พงศาวดารราชวงศ์หยวนระบุว่า สุโขทัยได้ส่งทูตไปจีนอีก 8 ครั้ง ในปี พ.ศ.1837 ปี พ.ศ.1838 ปี พ.ศ.1840 ปี พ.ศ.1842 ปี พ.ศ. 1843 ปี พ.ศ. 1857 ปี พ.ศ. 1861 และปี พ.ศ.1865 ส่วนทางฝ่ายจีน ได้ส่งทูตมาสุโขทัย 3 ครั้ง ในปี พ.ศ.1836 ปี พ.ศ.1837 และปี พ.ศ. 1838 เมื่อพิจารณาจากหลักฐานที่มีอยู่เกี่ยวกับการติดต่อทางการทูตระหว่างไทยกับจีนในสมัยสุโขทัยแล้ว กล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสุโขทัย และราชวงศ์หยวนมุ่งผลประโยชน์ทางการเมืองเป็นหลัก แต่การที่ทั้ง 2 ฝ่ายมีสัมพันธไมตรีที่ดีต่อกัน ก็มีส่วนทำให้การค้าระหว่างสุโขทัยและจีนเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น รวมทั้งทำให้สุโขทัยได้รับการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำเครื่องปั้นดินเผาเคลือบ หรือที่เรียกว่า “สังคโลก” จากช่างชาวจีน เครื่องสังคโลกนี้ต่อมาได้กลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญในสมัยสุโขทัยตอนปลายมาจนถึงสมัยอยุธยาตอนต้น สืบแสง พรหมบุญ ได้วิเคราะห์สรุปความสัมพันธ์ระหว่างสุโขทัยกับราชวงศ์หยวนไว้ดังนี้ ถึงแม้ว่าจะเริ่มต้นทางการเมือง แต่ก็มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเจริญให้กับกิจการด้านการส่งสินค้าออกของสุโขทัยนี้เป็นผลโดยตรงทางด้านเศรษฐกิจที่ได้จากสัมพันธภาพระหว่างสุโขทัยกับจีน เท่าที่ทราบนั้นไม่มีการติดต่อทางการค้าอย่างเป็นทางการโดยรัฐจากการส่งคณะทูตของสุโขทัยไปยังจีนไม่มีหลักฐานใด ๆ ระบุว่า ราชทูตของสุโขทัย หรือสมาชิกคนอื่น ๆ ในคณะทูตทำการติดต่อทางด้านเศรษฐกิจเพื่อผลประโยชน์ขององค์ประมุขของตน มีเพียงการค้าของเอกชนเท่านั้นที่ได้รับผลประโยชน์จากการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการระหว่างสุโขทัย-จีน บรรดาพ่อค้าจีนที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรสุโขทัยหรือในจีน ผู้ซึ่งเคยเดินทางมายังสุโขทัยหรือกลับจากสุโขทัยโดยต้องเสี่ยงภัย เาเองก็สามารถเรียกร้องขอความคุ้มครองบางอย่างในเวลานั้นได้ จากความสัมพันธ์อันมิตรกันนี้ ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงนั้นความถี่ในการส่งคณะทูตของสุโขทัยไปจีนลดน้อยลงมากแล้วในต้นคริสตวรรษที่ 14 (ช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 19) และหลังปี ค.ศ.1323 (พ.ศ.1865) สุโขทัยก็มิได้ส่งคณะทูตไปจีนอีกเลย แต่บรรดาพ่อค้าเอกชนชาวจีนก็ยังคงเดินทางมาค้าขายในไทยดังเช่นแต่ก่อนจนกระทั่งสิ้นสุโขทัยราชวงศ์หยวน

สรุปความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีน จากเอกสารหลักฐานต่างๆ พบว่า ไทยและจีนมีความสัมพันธ์กันมาเป็นระยะเวลานานนับแต่สมัยฟุ่้น และตามเอกสารโบราณของจีน ได้มีการกล่าวอ้างอิงถึงดินแดนไทยไว้ครอบคลุมระยะเวลาถึง 2,000 ปี โดยมีบันทึกถึง อาณาจักรหรือรัฐที่เราไม่รู้จัก แต่ตำแหน่งแหล่งที่น่าจะอยู่ในดินแดนไทยปัจจุบัน เช่น ในสมัยราชวงศ์ฮั่น (ก่อน ค.ศ. 206 - ค.ศ. 220) หนังสือ ฮั่นชู ได้บันทึกว่า ราชวงศ์ฮั่น ได้ส่งทูตเดินทางจากกวางตุ้ง เป็นเวลา 40 วัน จะถึง รัฐ ๆ หนึ่ง เรียกว่า ตูหยวน ซึ่งนักวิชาการได้วิเคราะห์แล้วว่า น่าจะเป็นอาณาเขตประเทศไทย บริเวณอ่าวไทยทางภูมิภาคตะวันตก หรือภาคใต้ ต่อมาในยุคสามก๊ก (ค.ศ. 220 – ค.ศ. 280) สมัยซุนกวง มีการส่งทูตชื่อ จู๋อิง และ คังไท่ มาแหลมทอง ซึ่งเมื่อกลับไปแล้วได้เล่าถึง ผูหนาน ในบันทึกผูหนานมีพาดพิง ไปถึงรัฐ จีนหลิน ซึ่งแปลว่า สุวรรณภูมิ แต่ทางจีนไม่มีบันทึกรายละเอียดมากนัก เพราะถ้าไม่ใช่เรื่องเกี่ยวกับจีนโดยตรง การบันทึกจะไม่สมบูรณ์ พอถึงราชวงศ์สุย (ค.ศ. 581 – ค.ศ. 618) ซึ่งห่างประมาณ 1,300 ปีย้อนหลัง ก็มีบันทึกถึงรัฐ เซอตู ซึ่งถ้าดูระยะทางตามภูมิศาสตร์แล้ว น่าจะอยู่แถวภาคใต้ของประเทศไทย ต่อมาในสมัยราชวงศ์ซ่ง (ค.ศ. 960 – ค.ศ. 1279) หรือเรียกตามเสียงแต่จีว่า ราชวงศ์ซ้อง ได้พูดถึงเรื่องของหลอหู หรือ ละโว้ และ เงินหรีฟู่วไว้ในสมัยราชวงศ์หยวน (ค.ศ. 1206 – ค.ศ. 1368) หรือสมัยจักรวรรดิคุบไลข่าน จีนได้ส่งคณะทูตมาหลายครั้ง ซึ่งพบว่ารายละเอียดในเอกสารจีนเริ่มชัดเจนมากขึ้น ตามลักษณะความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดของสองชาติ (ตัวน ลิเซิง, 2540)

4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนสมัยอยุธยา ก่อนการติดต่อกับตะวันตก (พ.ศ. 1913-2054)

ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับจีนซึ่งเริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 1835 ได้ขาดการติดต่อไปในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ทั้งนี้เนื่องจากความผันผวนทางการเมืองภายในประเทศจีน กล่าวคือ มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจาก ราชวงศ์หยวน (พ.ศ. 1822-1911) มาเป็นราชวงศ์หมิง (พ.ศ. 1911-2187) ส่วนทางฝ่ายไทยนั้น อาณาจักรสุโขทัยได้เสื่อมอำนาจลง ในขณะที่เดียวกันสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ได้ทรงเป็นผู้นำในการก่อตั้งอาณาจักรอยุธยาขึ้นในปี พ.ศ. 1893 อาณาจักรนี้เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มเมืองสำคัญ 2 กลุ่ม ในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง คือ กลุ่มเมืองสุพรรณภูมิ หรือสุพรรณบุรีกับเมืองบิรวาร และกลุ่มเมืองละโว้ หรือลพบุรีกับเมืองบิรวาร หลังการก่อตั้งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ทรงมีพระราชภาระในการก่อสร้างอาณาจักรให้มั่นคง ด้วยสภาพการณ์ดังกล่าว ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีนต้องห่างเหินไป อย่างไรก็ตาม เมื่อเหตุการณ์บ้านเมืองในจีนสงบเรียบร้อยแล้ว พระเจ้าหงหวู่ จักรพรรดิองค์แรกของราชวงศ์หมิง ได้ทรงส่งราชทูตอัญเชิญพระบรมราชโองการมายัง อยุธยา หรือที่จีนเรียกว่า เสียนหลอหู ในปี พ.ศ. 1913

พงศาวดารราชวงศ์หมิงได้บันทึกถึงเหตุการณ์ตอนนี้ไว้ว่า “ปีที่ 3 ตรงกับ พ.ศ. 1913 ในรัชกาลหงหวู่ เดือนที่ 8 มีรับสั่งให้ลู่จ่งจุ่นกับพวกอัญเชิญพระบรมราชโองการ (ประกาศการขึ้นครองราชย์ของจักรพรรดิ) ไปยังประเทศสยาม” (เพื่อเกลี้ยกล่อมให้ส่งเครื่องราชบรรณาการ ทางฝ่ายอยุธยา พระมหากษัตริย์ในขณะนั้นคือ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (พ.ศ.1913-1931) ได้ทรงตอบสนองข้อเรียกร้องของพระเจ้าหงหวู่ ด้วยการส่งราชทูตไทยอัญเชิญพระราชสาสน์และเครื่องราชบรรณาการร่วมเดินทางไปจีนพร้อมกับลู่จ่งจุ่นในปี พ.ศ. 1914 พงศาวดารราชวงศ์หมิงได้บันทึกไว้ว่า “ปีที่ 4 (ตรงกับ พ.ศ.1914) ในรัชกาลหงหวู่ เดือนที่ 9 ชันเลี่ยเจาพิเอี้ย กษัตริย์ของประเทศสยามส่งราชทูตอัญเชิญพระราชสาสน์พร้อมด้วยลู่จ่งจุ่น และพวกมาถวายเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งประกอบด้วยช้างบ้าน 6 เชือก เต่า 6 ขา และของพื้นเมืองอื่น ๆ (จักรพรรดิ)ทรงมีพระบรมราชโองการให้นำกลับไปถวาย และประทานผ้าแพรชนิดต่างๆ เงินทองแก่ทูตมากน้อยตามลำดับชั้นยศ” ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีนซึ่งหยุดชะงักไปเกือบ 50 ปี (พ.ศ.1865-1913) จึงได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ เมื่อพิจารณาจากหลักฐาน ร่วมสมัยเท่าที่มีอยู่ทั้งจากฝ่ายไทยและฝ่ายจีนแล้ว อาจวิเคราะห์สรุปแรงจูงใจที่ทำให้สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ทรงตัดสินใจพระทัยฟื้นฟูสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยและจีนใน ปี พ.ศ.1914 ได้ 3 ประการคือ

1. เพื่อป้องกันไม่ให้อินเข้าแทรกแซงช่วยเหลือสุโขทัยในปัญหาความขัดแย้งระหว่างสุโขทัยและอยุธยา ดังจะเห็นได้ว่าหลังจากที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ทรงส่งคณะทูตไปจีนในปี พ.ศ.1914 แล้ว ก็ได้ทรงรุกราน สุโขทัยในปีเดียวกันนั้นทันที

2. เพื่อผลประโยชน์ทางการค้าภายใต้ระบบการทูตบรรณาการ กำไรอย่างงดงามทางการค้าที่ได้รับจากการติดต่อค้าขายกับจีนเป็นที่ทราบกันดีในขณะนั้น และเป็นแรงจูงใจอย่างเพียงพอที่จะทำให้มีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยและจีนใหม่อีกครั้งหนึ่ง

3. เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิพิเศษทางด้านเศรษฐกิจที่จะได้รับจากจีน หลังสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ได้เกิดการแย่งอำนาจทางการเมืองระหว่าง เจ้านายลพบุรี หรือ ราชวงศ์อู่ทองและเจ้านายสุพรรณบุรี หรือราชวงศ์สุพรรณภูมิ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (เจ้านายสุพรรณบุรี) ได้ทรงแย่งราชสมบัติจากสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 พระราชโอรสของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (เจ้านายลพบุรี) ใน พ.ศ.1913การที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ทรงขึ้นครองราชย์ด้วยวิธีปราบดาภิเษก อาจทำให้พระองค์ทรงเกรงว่าจีนอาจจะงดการให้สิทธิพิเศษทางด้านเศรษฐกิจแก่อยุธยา จึงทรงฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีนเพื่อเป็นประกันสิทธิพิเศษทั้งปวงทางด้านเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามการยอมรับจากจีนไม่มีโดยตรงต่อความมั่นคงของราชบัลลังก์ไม่ว่าในทางการเมืองหรือทางการทหาร หลังการฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตในปี พ.ศ. 1914 แล้ว ไทยและจีนก็มีการติดต่อคบค้าสมาคมกันอย่างใกล้ชิด จากช่วง พ.ศ.1914-2054 อยุธยาได้ส่งทูตไปจีนรวม 89 ครั้ง และทางฝ่าย

จีนได้ส่งทูตมาอยุธยา 18 ครั้ง คณะทูตอยุธยาที่เดินทางไปจีน 89 ครั้งนั้นได้รวมเอาคณะทูตไทยบางคณะที่ไปจากสุพรรณบุรีและลพบุรีด้วย การที่สุพรรณบุรีและลพบุรีส่งทูตไปจีน ก็เพราะว่าหลังสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ได้เกิดการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างเจ้านายราชวงศ์สุพรรณภูมิและราชวงศ์อู่ทองบางช่วงเจ้านายราชวงศ์สุพรรณภูมิ ได้ครองอำนาจทางการเมือง ในขณะที่บางระยะเจ้านายราชวงศ์อู่ทองกลับเป็นฝ่ายที่ได้อำนาจการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างเจ้านายทั้งสองกลุ่มนี้ทำให้เกิดการแข่งชันกันเพื่อให้ได้รับการยอมรับจากจีน โดยมุ่งหวังผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจซึ่งจะช่วงเสริมสร้างความมั่นคงทางการเมืองจึงยังผลให้มีการแข่งชันกันระหว่างสุพรรณบุรีและลพบุรีในการส่งคณะทูตไปจีนการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างเจ้านายราชวงศ์สุพรรณภูมิและราชวงศ์อู่ทองดำเนินอยู่นาน 40 ปี ก็ยุติลงโดยราชวงศ์สุพรรณภูมิได้ครองอำนาจทางการเมืองอย่างเด็ดขาด ส่วนราชวงศ์อู่ทองก็หมดบทบาทไปจากการเมืองอยุธยา มีข้อที่น่าสังเกตว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยาและจีนที่ดำเนินไปอย่างใกล้ชิดนี้มุ่งประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นหลักจาก หลักฐานในพงศาวดารราชวงศ์หมิงและหลักฐานร่วมสมัยอื่นๆ ได้ให้ความกระจ่างอยุธยาส่งสินค้าประเภทของป่าไปขายในตลาดประเทศจีนเป็นจำนวนมาก ในขณะเดียวกันก็ได้ซื้อสินค้าเงินกลับมาในปริมาณที่สูง และส่งสินค้าเงินเหล่านี้ไปขายต่อยังดินแดนอื่นๆ อยุธยาจึงเป็นเมืองท่าที่สำคัญแห่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขณะนั้นที่เป็นทั้งศูนย์กลางการค้าของป่า และการส่งผ่านสินค้าเงินไปยังดินแดนอื่น ซึ่งได้แก่ชายฝั่งมหาสมุทรอินเดีย และดินแดนตอนในของภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การค้าระหว่างอยุธยาและจีนดำเนินการภายใต้ระบบการทูตบรรณาการ โดยปกติแล้วขบวนเรือบรรณาการของอยุธยาที่เดินทางไปจีนจะมีอยู่ 3 ลำ และจะบรรทุกสินค้าไป 2 ประเภท คือ พวกหนึ่งเป็นเครื่องราชบรรณาการที่จะนำขึ้นถวายจักรพรรดิจีน ส่วนอีกพวกหนึ่งเป็นสินค้าเพื่อขายที่เมืองกวางตุ้ง นอกจากการค้าของรัฐหรือพระมหากษัตริย์แล้วยังมีการค้าของเอกชนที่ดำเนินการโดยพวกเจ้านาย ขุนนาง และชาวจีนที่อาศัยอยู่อยุธยา หลักฐานจากพงศาวดารราชวงศ์หมิงระบุว่า ตลอดพุทธศตวรรษที่ 20 อยุธยาเป็นเมืองท่าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ส่งทูตไปจิ้มก้องจักรพรรดิมากที่สุด และรายการสิ่งของบรรณาการจากอยุธยามีถึง 44 ประเภท ในขณะที่หนังสือประมวลกฎหมายราชวงศ์หมิง กล่าวว่ามียูอยู่ 58 ประเภท แม้ตัวเลขที่ปรากฏจะไม่ตรงกัน แต่เมื่อเปรียบเทียบกับรัฐบรรณาการอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รายการของบรรณาการจากอยุธยาเพียง 44 ประเภท ก็นับว่ามากที่สุดกว่ารัฐอื่นๆ แล้วบรรณาการส่วนใหญ่ที่อยุธยาส่งไปถวายจักรพรรดิจีนจะเป็นพวกของป่าเช่น ไม้หอมสีทอง ไม้หอมสีเงิน ไม้ฝาง ไม้แก่นดำ งาช้าง หอระदान กระวาน ช้าง นกยูง นกแก้วห้าสี กฤษณา กานพลู และพลอยหิน เป็นต้น (พลอยหินเป็นเครื่องยามีกลิ่นหอม คล้ายกฤษณา) เครื่องราชบรรณาการดังกล่าวข้างต้นเป็นของกำนัลจากกษัตริย์อยุธยาที่ส่งไปถวายจักรพรรดิจีน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีราคาแพงในตลาดประเทศจีน

อีกทั้งยังเป็นที่ราชสำนักจีนปรารถนาอย่างมาก นอกจากถวายของแต่จักรพรรดิแล้ว ยังถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติว่า ทูตอยุธยาจะนำของกำนัลไปถวายแด่พระมเหสีในจำนวนครั้งหนึ่งที่ถวายแด่จักรพรรดิด้วย และจักรพรรดิจะพระราชทาน ของขวัญตอบแทนแก่ฝ่ายไทยเป็นจำนวน 2 เท่าของบรรณาการที่นำขึ้นทูลเกล้าฯถวาย ของขวัญที่พระราชทานส่วนใหญ่จะเป็นพวกผ้าไหม ผ้าแพร เครื่องเงิน เครื่องทอง และเครื่องประดับอื่นๆ พงศาวดารราชวงศ์หมิงระบุว่า ในปี พ.ศ. 1930 อยุธยาส่งเครื่องราชบรรณาการซึ่งประกอบด้วยพริกไทยและไม้ฝางอย่างละ 10000 ชั่ง ไปถวายจักรพรรดิ ส่วนในปี พ.ศ. 1933 ได้ส่งเครื่องราชบรรณาการ ที่ประกอบด้วยไปไม้ฝาง พริกไทย และแก่นกรักจี้รวมกันถึง 170,000 ชั่ง เมื่อนำปริมาณของบรรณาการที่อยุธยาถวายจักรพรรดิมารวมกับ อีกครั้งหนึ่งที่ถวายพระมเหสีแล้ว จะเห็นได้ว่ามีปริมาณที่สูงมาก ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าการแลกเปลี่ยนของกำนัลและของขวัญระหว่างราชสำนักทั้งสองในอีกแง่หนึ่งก็คือการค้าในระดับราชสำนักที่แอบแฝงในรูปของบรรณาการนั่นเอง ความผูกพันทางการค้าระหว่างอยุธยาและจีนที่มีต่อกันอย่างเหนียวแน่นนี้ นอกจากสังเกตได้จากอัตราความถี่ของการส่งทูตและปริมาณของเครื่องราชบรรณาการแล้ว ยังอาจพิจารณาได้จากการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับอยุธยาของทางฝ่ายจีน กล่าวคือ พระเจ้าหงหวู่ จักรพรรดิองค์แรกของราชวงศ์หมิง ผู้ทรงริเริ่มการใช้ระบบหนังสือเดินทาง (tally system คำทับ) ได้พระราชทานหนังสือเดินทางแก่อยุธยาเป็นอาณาจักรแรก ก่อนรัฐบรรณาการอื่นๆ นอกจากนั้น ในปี พ.ศ. 1934 พระองค์ยังได้พระราชทานเครื่องชั่ง ตวง วัด แก่อยุธยาด้วย ทำให้สินค้าต่างๆ ของทั้งสองอาณาจักรใช้ระบบการชั่ง ตวง วัด ด้วยมาตรฐานเดียวกันตั้งแต่นั้นมา ในขณะเดียวกัน ทางฝ่าย อยุธยาก็ได้ตอบรับสัมพันธ์อันดีงามนี้ด้วยการให้อภิสัทธาบางประการแก่พ่อค้าจีนเพื่อดึงดูดให้สำเนา ของพ่อค้าจีนเข้ามาจอดแวะทำการค้าขายที่อยุธยา เช่น ลดหย่อนอัตราภาษีขาเข้าให้พ่อค้าจีนจ่ายเพียง 12 ชัก 2 ในขณะที่พ่อค้าชาติอื่น ๆ ต้องจ่ายถึง 9 ชัก 2 อยุธยา และจีนจึงมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่แน่นแฟ้นจนรายงานของพ่อค้าต่างชาติ ในช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงกับระบุว่า “สยามทำการค้ากับจีนเป็นอย่างมาก กล่าวโดยสรุป ตลอดช่วง พ.ศ.1914-2054 ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยาและจีนได้ดำเนินไปอย่างใกล้ชิดและมีสัมพันธ์ภาพที่ดียิ่งมต่อกัน อยุธยามุ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นหลักในการติดต่อสัมพันธ์กับจีน และได้ผลกำไรอย่างมากจากการติดต่อค้าขายกับจีน ภายใต้ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการ

4.4 ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีนภายหลังการติดต่อกับตะวันตก (พ.ศ.2054-2310)

หลังจากพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยอยุธยาขึ้นครองราชย์แล้วและเมื่อราชบัลลังก์ปลอดภัย ก็จะมีการส่งคณะทูตบรรณาการไปเมืองจีน เพราะเป็นเงื่อนไขที่จะต้องกระทำก่อนจะ

ได้รับสิทธิพิเศษทางเศรษฐกิจ ส่วนจีนนั้น ถึงแม้จะได้รับเครื่องบรรณาการจากพระมหากษัตริย์ไทย แต่ก็ปรากฏว่าจีนแทบจะไม่เคยแทรกแซงในปัญหาการสืบราชบัลลังก์ของไทยเลย การที่ไทยมีสัมพันธไมตรีกับจีนในฐานะรัฐบรรณาการของจีนโดยที่ไทยเองไม่เคยคิดว่าตนเองอยู่ในฐานะเช่นนั้นอย่างจริงจังก็เพราะว่าไทยต้องการผลประโยชน์จากจีนทางการค้าขายเป็นสำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่นใดทั้งหมด เพราะถ้าไทยส่งบรรณาการ ไปถวายจักรพรรดิจีนไทยก็จะได้รับผลประโยชน์จากการค้าขายกับจีนควบคู่ไปด้วย ดังจะเห็นได้จากลักษณะการค้าขายระหว่างไทยกับจีนในยุคนั้น ในปี พ.ศ. 2058 ไทยส่งคณะทูตบรรณาการไปจีน และก่อนที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 จะเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. 2072 พระองค์ได้ส่งคณะทูตไปจีนอีกสองชุด ในปี พ.ศ. 2069 และปี พ.ศ. 2072 หลังจากนั้นเป็นต้นมาจนถึงปี พ.ศ. 2096 ไทยมิได้ส่งคณะทูตบรรณาการ ไปจีนเลยแม้แต่ครั้งเดียว เพราะกำลังเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองภายในอยุธยา และมีความขัดแย้งกับพม่าเพิ่มมากขึ้น จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2096 ซึ่งตรงกับรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ไทยได้ส่งช้างเผือกจำนวน 1 เชือกถวายเป็นเครื่องราชบรรณาการแก่จักรพรรดิจีน ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิจีน ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระองค์ทรงส่งคณะทูตไปจีน 4 ชุด หลังจากนั้นก็หยุดชะงักไป จนมาถึงสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา (พ.ศ. 2112-2133) จึงได้ส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนอีก ในปี พ.ศ. 2135 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. 2133-2148) ได้ส่งคณะทูตไทยไปจีนเพื่อยื่นข้อเสนอส่งกองทัพเรือเข้าช่วยรบกับญี่ปุ่น แต่จีนมิได้ขอเสนอของไทย แต่ประการใด หลังจากจีนมิได้รับเสนอของไทยแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนก็ห่างเหินมากขึ้นกว่าเดิม ตลอดรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ (พ.ศ. 2148-2153) และรัชสมัยสมเด็จพระศรีเสาวภาคย์ (พ.ศ. 2153) ไทยมิได้ส่งทูตไปจีนอีกเลย จนกระทั่งมาถึงรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมจึงได้จัดส่งทูตไปจีนอีกตามปกติ ภายหลังจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแล้ว พระมหากษัตริย์ไทยบางพระองค์ก็ทรงจัดส่งคณะทูตไปจีนอยู่บ้างเพียงเพื่อรักษาสัมพันธภาพกับจีน ระหว่าง พ.ศ. 2243-2309 ซึ่งตรงกับสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง ไทยส่งทูตไปจีนรวมแล้วจำนวน 12 ครั้ง โดยที่ระหว่าง พ.ศ. 2251-2263 ไทยมิได้มีการส่งทูตไปจีนเลย ถึงแม้ว่าการส่งทูตของไทยจะลดจำนวนลงเรื่อย ๆ แต่สัมพันธภาพระหว่าง 2 อาณาจักรก็ยังคงเป็นไปอย่างฉันท์มิตรจนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2310 จากการที่ไทยมีสัมพันธภาพทางการเมืองและการทูตกับจีนในลักษณะรัฐบรรณาการของจีนดังกล่าว ทำให้มีผลต่อการค้าขายระหว่างไทยกับจีนไปด้วย โดยเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ ในบางครั้งและในบางครั้งก็อาจจะหยุดชะงักไปบ้างถ้าทั้งสองฝ่ายมีปัญหาภายในที่จะต้องแก้ไขสถานการณ์ให้กลับคืนสู่สภาพเดิม ก่อนหน้าปี พ.ศ. 2054 การค้าระหว่างอยุธยากับจีนมีสภาพคล่องตัวมาก สินค้าจีนที่ส่งมาค้าขาย ในไทยถ้าส่งไปขายในบริเวณใกล้เคียงกับไทยเป็นจำนวนมากขึ้น ขณะเดียวกันสินค้าของไทยที่ไปขายยังมะละกาและหมู่เกาะริวกิวก็ถูกส่งต่อไปขายยังจีน สินค้าดังกล่าว ได้แก่ ไม้ฝางและพริกไทย เป็น

ต้น จากการลงนามสัญญาทางการค้ากับโปรตุเกสในปี พ.ศ. 2059 ทำให้โปรตุเกสได้ซื้อสินค้าเงินจากไทย เพราะยังไม่ได้รับอนุญาตให้ค้าขายกับจีน โดยตรงได้มีผลทำให้การค้า ระหว่างจีนกับไทยเจริญเติบโตมากขึ้น ระหว่าง พ.ศ. 2059-2068 การค้าขายระหว่างไทยกับจีนยังคงเป็นปกติในรูป “การค้าแบบบรรณาการ” ระหว่าง พ.ศ. 2063 -2093 จีนถูกโจรสลัดชาวญี่ปุ่นและโจรสลัดชาวโปรตุเกสซึ่งปฏิบัติการอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลของจีนคุกคาม จีนจึงประกาศห้ามการค้าขายตามชายฝั่งยกเว้นเฉพาะการค้าแบบบรรณาการที่จำกัดเท่านั้น นโยบายดังกล่าวอาจมีผลกระทบต่อการค้าของไทยอยู่บ้าง แต่พ่อค้าไทยก็ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีขณะที่นั้นกอยู่ในจีน จากการคุกคามของโจรสลัดชาวโปรตุเกส ทำให้สำเภากินที่ค้าขายกับมะละกานหันมาค้าขายกับเมืองท่าทางใต้ของไทยแทน และการค้าระหว่างไทยกับจีนก็ดำเนินต่อไปโดยมิได้หยุดชะงัก ภายหลังปี พ.ศ. 2073 ไปแล้ว จีนเริ่มผ่อนคลายความเข้มงวดลงเป็นลำดับ ซึ่งนับว่าเป็นผลดีต่อการค้าระหว่างไทยกับจีนมาก แต่ไทยก็กำลังประสบปัญหาการเมืองภายในและการรุกรานจากพม่า ดังนั้น ระหว่าง พ.ศ. 2071-2095 การค้าระหว่างไทยกับจีนจึงซบเซาลงแต่ชาวจีนในไทยก็ยังคงดำเนินธุรกิจการค้าของตนได้ตามปกติจนสามารถขยายอิทธิพลทางการค้าเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ประมาณปลายปี พ.ศ.2096 ภายหลังเหตุการณ์ยุ่งยากภายในของไทยส่งผลให้การติดต่อค้าขายระหว่างไทยกับจีน ได้เฟื่องฟูขึ้นอีก แต่ในขณะเดียวกันพ่อค้าไทยก็ต้องเผชิญปัญหาการแทรกแซงของข้าราชการเงินอย่างหนัก ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากข้าราชการเงินได้เรียกร้องผลประโยชน์ตอบแทนจากพ่อค้าไทยเพื่อแลกเปลี่ยนกับการผ่อนผันความเข้มงวดของข้อบังคับทางการค้าจนกระทั่งทุกประเทศไทยต้องยื่นฎีการ้องเรียนกล่าวโทษพวกรข้าราชการเงินที่กล่าวอ้าง ก่อนหน้าที่อยุธยาจะตกเป็นของพม่าในปี พ.ศ. 2112 ไทยต้องเผชิญปัญหาการรุกรานของพม่า ทำให้กระทบกระเทือนการค้าระหว่างไทยกับจีนอยู่บ้างแต่ชาวจีนในไทยก็ยังมิพบบาทสำคัญในการควบคุมการค้ากับต่างประเทศไว้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะการค้ากับจีน ถึงแม้ว่าการค้า ของหลวงจะได้รับความกระทบกระเทือนกับสงครามที่ยืดเยื้อกับพม่าก็ตามตราจนวนอยุธยาตกเป็นของพม่าในปี พ.ศ. 2112 การค้าของหลวงกับจีนก็หยุดชะงักลง และการค้าของเอกชนชาวจีนก็ซบเซาลงด้วย ในปี พ.ศ. 2116 ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับจีนฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งหนึ่งระหว่าง พ.ศ. 2153-2171 การค้าระหว่างไทยกับจีนทรุดต่ำลงเพราะสถานการณ์ภายในของจีนไม่มั่นคง มีเรือสำเภามาจากจีนเข้ามาค้าขายในไทยเพียงปีละ 4 ลำเท่านั้น คิวเหตุนี้ไทยจึงหันไปดำเนินธุรกิจการค้ากับญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง พ.ศ. 2173-2198 ชาวจีนก็ถูกขับออกจากไทยเพราะตั้งตนเป็นปฏิปักษ์ต่อการขึ้นครองราชย์ของพระองค์ ทำให้การค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นซบเซา และการค้าระหว่างไทยกับจีนก็ฟื้นตัวขึ้นอีก ขณะเดียวกันไทยก็ดำเนินนโยบายผูกขาดการค้าโดยพระคลังสินค้ามากขึ้น ทำให้พระมหากษัตริย์ต้องอาศัยชาวจีนดำเนินงานตามนโยบายผูกขาดการค้าทั้งในการเดินเรือและขายสินค้า ในขณะที่ชาวจีนก็ยังคงทำธุรกิจการค้า

ส่วนตัวไปด้วย ในระยะการฟื้นฟูการค้าระหว่างไทยกับจีนนี้ มีเรือหลวงประมาณ 3 ลำ และเรือของพ่อค้าชาวจีนประมาณ 3 ลำ แล่นไปค้าขายยังเมืองจีนทุกปี ในขณะที่มีเรือสำเภามาค้าขายจากจีนประมาณ 5 ลำ ทุกปี ไทยได้ส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนอีกในปีพ.ศ. 2195 หลังจากนั้นการค้าระหว่างไทยกับจีน ทั้งของรัฐและเอกชน ได้เพิ่มสูงขึ้น แต่ก็ค่อนข้างช้า เพราะจีนหันกลับมาใช้นโยบายทางการค้าที่เข้มงวดอีกภายหลังจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์ในปีพ.ศ.2194 แล้ว การค้าระหว่างไทยกับจีนเริ่มขยายตัวอย่างรวดเร็ว คณะทูตไทยที่คุมเครื่องบรรณาการไปจีนก็ทำการค้าด้วย ดังจะเห็นได้จากความพยายามของคณะทูตที่นำเรือบรรทุกสินค้าเต็มลำไปจีนเกินจำนวนที่จีนวางกฎเกณฑ์เอาไว้ และยังได้จัดส่งคณะทูตบรรณาการไปจีนถึง 2 ชุดภายในปีเดียวกัน ทั้งนี้ก็เพื่อหวังผลประโยชน์ทางการค้าที่อยู่เบื้องหลังบรรณาการนั่นเอง นับจากสมัยพระเพทราชา (พ.ศ.2231-2246) เป็นต้นไป การค้าของรัฐเริ่มตกต่ำลงเนื่องมาจากการจลาจลภายในอยุธยา ภายหลังจากสมเด็จพระเพทราชาไปแล้ว จีนได้อนุญาตให้คนไทยขายสินค้าของตนได้ในปักกิ่งและกวางตุ้งระหว่าง พ.ศ. 2225-2264 จีนหันกลับไปใช้นโยบายเข้มงวดทางการค้าอีก ทำให้การค้าระหว่างไทยกับจีนซบเซาลงชั่วระยะเวลาหนึ่งในปี พ.ศ. 2265 จีนขอร้องให้ไทยส่งข้าวไทยจำนวน 300000 หาบ ไปขายที่เมืองฟูเจี้ยน กวางตุ้ง และนิงโป โดยสัญญาจะยกเว้นภาษีให้ ทำให้ข้าวเป็นสินค้าออกที่สำคัญของไทยที่ส่งไปจีน และพ่อค้าจีนในไทยก็มีอิทธิพลเหนือการส่งข้าวออกนอกอาณาจักรทั้งหมด จีนได้ออกคำสั่งให้ขุนนางจีนช่วยเหลือให้กีดกันพ่อค้าไทย และได้มีการยกเว้นภาษีสินค้าข้าวและสินค้าอื่น จากไทย ในปี พ.ศ.2283จีนได้สนับสนุนให้ชาวจีนเดินทางไปไทยและต่อเรือในไทยเพราะไทยมีไม้เนื้อแข็งที่อุดมสมบูรณ์ มาก นอกจากนี้ จีนยังได้ส่งเสริมให้บรรดา พ่อค้าจีนส่งสินค้าข้าวจากไทยมากขึ้น ความรุ่งเรืองของการค้าระหว่างไทยกับจีนยังคงดำเนินต่อไป จนอยุธยาเสียแก่พม่าในปี พ.ศ. 2310 จึงได้หยุดชะงักลง สำหรับสินค้าที่ไทยส่งไปขายยังจีนนั้น จากบันทึกของชาวตะวันตกได้กล่าวถึงการค้าในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งเป็นยุคที่การค้าของไทยเจริญสุดขีดว่า ไทยส่งสินค้าไปจีนที่สำคัญ ได้แก่ หมาก ฝาง งาช้าง ริงนกคินุก ดินประสิ้ว พริกไทย กายาน ครั่ง และจากจีนก็มีไหมดิบ แพรดิบ แพรต่าง ๆ เหล็ก เป็นต้น

สรุปสมัยอยุธยา ในรัชสมัยของ สมเด็จพระรามาธิบดีสมเด็จพระเจ้าปราสาททองขึ้นครองราชย์ ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับพระเจ้ากรุงจีน โดยกรุงศรีอยุธยาได้แต่งตั้งคณะทูต นำเครื่องราชบรรณาการไปถวายแก่พระเจ้ากรุงจีน และพระเจ้ากรุงจีนทรงแต่งตั้งราชทูตไปยังกรุงศรีอยุธยาตามสถิติที่ได้บันทึกไว้ใน หนังสือ หมิงสี่อู่ และพระราชพงศาวดารราชวงศ์หมิง บ่งบอกว่า ในช่วงเวลา 270 ปี ราชวงศ์หมิงได้ส่งคณะราชทูตมายังกรุงศรีอยุธยา 19 ครั้ง ส่วนกรุงศรีอยุธยาได้ส่งคณะราชทูตไปประเทศจีนถึง 110 ครั้ง จากเอกสารจีนโบราณ คนจีนอพยพเข้าไทยมากในสมัย

ราชวงศ์ชิง เนื่องจากในแผ่นดินของกษัตริย์ คังซี, หยงเจิ้ง, เจียนหลง ซึ่งเป็นยุคที่เฟื่องฟู ในเขต แต่จิ๋วประชาชนประสบอุทกภัยถึง 102 ครั้ง วาดภัย 96 ครั้ง ภัยจากแมลง 10 ครั้ง โรคระบาด 7 ครั้ง แผ่นดินไหว 33 ครั้ง เช่น ในสมัยกษัตริย์คังซี (ค.ศ.1664) อำเภอนาหวางประสบภัยธรรมชาติ ทำให้ปีนั้นข้าวยากหามาแพง ประชาชนต้องกินยอดอ่อนต้นพืชและรากไม้ ต้องขายเมีย ทิ้งลูก ศพเกลื่อนทางเดิน คนที่ฆ่าตัวตาย และอพยพร้อยละ 80 ซึ่งในปีที่ 61 ของกษัตริย์คังซี (ค.ศ.1722) รัฐบาลได้ประกาศและสนับสนุนให้ ประชาชนไปซื้อข้าวจากไทย เพื่อแก้ปัญหาความขาดแคลนข้าวของมณฑลกวางตุ้งและฮกเกี้ยน เนื่องจากเคยได้ยินจากราชทูตของไทยว่า “ในแผ่นดินไทยข้าวอุดมสมบูรณ์ ราคาถูกมาก เงินหนึ่งเหรียญ ซื้อข้าวได้ร้อยทะนาน” (ตัวน ถีเซิง, 2540)

ชาวจีนที่เดินทางเข้ามาในสมัยอยุธยา มิได้มีเพียงพ่อค้าพาณิชย์เท่านั้น ยังมี ครู หมอ ช่างฝีมือ ตัวละคร คนตอแหล เลี้ยงหมู ปลูกผัก โดยชาวจีนส่วนมากที่เข้ามาในประเทศไทยจะเป็นชาย ที่มีได้นำภรรยาจากเมืองจีนด้วย ส่วนมากจึงได้สตรีไทยเป็นภรรยา และเมื่อชาวจีนเข้ามาตั้งหลักแหล่งในอยุธยามากขึ้น ไทยจึงได้แต่งตั้งชาวจีนที่มีชื่อเสียงเป็นที่นับถือของชาวจีนทั่วไปเป็นผู้ดูแลควบคุมชาวจีน โดยให้ยศและบรรดาศักดิ์เป็นขุนนางไทย(วิลเลียม,2529)

4.5 ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีนสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2310-2394)

ภายหลังกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี พ.ศ. 2310 แล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนก็หยุดชะงักลงไปชั่วขณะ และได้มาเริ่มขึ้นใหม่อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ.2320 เมื่อจักรพรรดิ เซียนหลง ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้พระเจ้ากรุงธนบุรีส่งเครื่องราชบรรณาการไปจีนอีก ซึ่งก็เป็นช่วงปลายสมัยธนบุรีแล้ว ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ส่งทูตบรรณาการไปจีนในปี พ.ศ.2325 แต่จีนยังไม่พร้อมที่จะรับรองในความชอบธรรมของการขึ้นเป็นกษัตริย์ของรัชกาลที่ 1 จนกว่าจะทราบรายละเอียดที่แน่นอน ต่อมาในปี พ.ศ.2327 และปี พ.ศ. 2328 รัชกาลที่ 1 ก็จัดส่งทูตบรรณาการไปจีนอีก แต่จีนก็ยังไม่ให้การรับรองจนกระทั่งในปี พ.ศ.2329 จีนจึงเปลี่ยนนโยบายมาให้การรับรองรัชกาลที่ 1 ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325-2394) ไทยได้ส่งทูตบรรณาการไปจีนรวม 52 ครั้ง ภายในระยะเวลา 69 ปี โดยแยกเป็นในสมัยรัชกาลที่ 1 จำนวน 22 ครั้ง รัชกาลที่ 2 จำนวน 13 ครั้ง และรัชกาลที่ 3 จำนวน 17 ครั้ง ระหว่าง พ.ศ.2368-2385 เป็นระยะที่จีนกำลังถูกบังคับจากประเทศตะวันตกให้เปิดประเทศ ขณะทูตไทยยังคงเดินทางไปจีนเกือบทุกๆ ปี ในขณะที่เดียวกัน ไทยก็ถูกบีบบังคับจากประเทศตะวันตกให้ยกสถาปนาสัมพันธภาพทางการทูตและการค้าในที่สุดไทยก็ได้ตกลงทำสัญญาทางการค้ากับอังกฤษในปี พ.ศ.2368 และกับสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ.2376 การติดต่อกับประเทศตะวันตกของไทยที่เพิ่มมากขึ้นเป็นเหตุให้สัมพันธภาพ

ระหว่างไทยกับจีนต้องเสื่อมลงที่ละน้อยนอกจากนี้ก็เนื่องจากจีนกำลังประสบปัญหาการคุกคามจากประเทศตะวันตกด้วย ในเวลานั้นชาติตะวันตกสามารถติดต่อค้าขายกับจีนได้โดยตรง ทำให้แหล่งสินค้าเงินในไทยลดความสำคัญลง และผลกำไรจากการค้ากับจีนก็ลดลงด้วย นอกจากนี้คณะทูตบรรณาการ ของไทยที่จะไปจีนก็มีความปลอดภัยน้อยลง เพราะจีนกับชาติตะวันตกกำลังเกิดความขัดแย้งกันจนถึงขั้นปะทะกันด้วยกำลัง ดังได้กล่าวมาแล้ว จีนให้การรับรองคณะทูตบรรณาการจากไทยอย่างเป็นทางการภายหลังกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี พ.ศ. 2310 ไปแล้ว ก็ต่อเมื่อเวลาล่วงเลยมาถึงปลายรัชกาลสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี แต่กระนั้นก็มีผลทำให้ธุรกิจการค้าในธนบุรี รุ่งเรืองยิ่งขึ้นได้มีชาวจีนแต่จิวอพยพเข้ามาเมืองไทยเป็นจำนวนมาก และได้เพิ่มพูนมากขึ้นในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ความเชี่ยวชาญในธุรกิจการค้าของชาวจีนเหล่านี้ทำให้ชาวจีนแต่จิวสามารถควบคุมเศรษฐกิจของไทยเกือบทุกสาขา ขณะเดียวกันการค้าระหว่างไทยกับจีนก็เจริญรุ่งเรืองมากขึ้นด้วย ต่อมาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ระหว่างรัชกาลที่ 1-3 การค้าระหว่างไทยกับจีนมีลักษณะเจริญเฟื่องฟูมากขึ้น และมีความสำคัญยิ่งกว่าความสัมพันธ์ทางด้านอื่นๆ กับจีนโดยสิ้นเชิง ลักษณะการค้าในสัมพันธ์ภาพบรรณาการระหว่างไทยกับจีนซึ่งมีอิทธิพลเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางเป็นต้นมา ได้มีความสำคัญสูงสุดในสมัยรัตนโกสินทร์อย่างไม่เคยมีมาก่อน พระมหากษัตริย์ของไทยได้โปรดให้บรรดาทูตานุทูตและผู้แทนพระองค์ที่มีอำนาจไปดำเนินธุรกิจการค้าขายกับจีนขณะเดียวกันก็ทรงจ้างบรรดาพ่อค้าจีนเป็นตัวแทนค้าขายของพระองค์เพื่อไปค้าขายกับจีนอีกด้วย ในสมัยนี้ไทยได้เปิดโอกาสให้ชาวจีนได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทยเพิ่มมากขึ้นนอกจากนี้ ชาวจีนยังเป็นชาวต่างประเทศที่ได้รับความยุติธรรมมากกว่าชาติอื่นๆ ในการประกอบการค้าขายกับไทยและได้รับอนุญาตให้ซื้อขายได้โดยไม่ต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่ยุ้งยากแต่ประการใด ขณะเดียวกัน บรรดาพ่อค้าจากไทยก็ได้รับสิทธิพิเศษอย่างมหาศาลในการค้าขายกับจีนด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม การค้าระหว่างไทยกับจีนก็เริ่มพบกับอุปสรรค เมื่อทั้งจีนและไทยเริ่มเผชิญปัญหาจากแรงกดดันของชาติตะวันตก การผูกขาดการค้าของกรมพระคลังสินค้าของไทยเริ่มได้รับความกระทบกระเทือนเมื่อไทยต้องตกลงทำสัญญาการค้ากับอังกฤษในปี พ.ศ. 2368 และกับสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ.2376 การค้าระหว่างไทยกับจีนได้เริ่มลดปริมาณน้อยลงเป็นลำดับ แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตกที่จะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางการเมืองและการค้าระหว่างไทยกับจีนในรูปบรรณาการ ซึ่งจะยุติลงภายหลังที่สิ้นสุดสมัยรัชกาลที่ 3

สรุปในสมัยรัตนโกสินทร์ ไทยกับจีนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น โดยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) มีการแต่งตั้งสำเภาของหลวงไปค้าขายกับต่างประเทศ โดยเฉพาะกับจีนและประเทศใกล้เคียง ต่อมา ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2368 - 2373)

จนถึงระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 คือในปี พ.ศ.2460 จำนวนชาวจีนในประเทศไทยได้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนมีจำนวนสูงถึง 1,500,000 คน และอัตราการเพิ่มของชาวจีนในประเทศไทยสูงกว่าอัตราการเพิ่มของประชากรไทยในยุคนั้น และวิธีการที่คนจีนเข้ามายังประเทศไทยในระยะนี้ ก็มาโดยเรือสำเภาเป็นส่วนใหญ่ (ตัวน ลิเซิง, 2540)

ในช่วงปลายรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 ระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการค้า อันเป็นผลเนื่องมาจากอิทธิพลของชาติตะวันตกที่เข้ามาในประเทศไทย และผลจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ซึ่งมีผลให้ประเทศไทยต้องการผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกมากขึ้น จึงทำให้ไทยต้องการแรงงานจำนวนมากในการพัฒนาประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็น การทำถนน การขุดคลอง สร้างอาคารต่างๆ ประกอบกับในช่วงนั้น โครงสร้างสังคมไทยยังเป็นสังคมศักดินา มีระบบมูลนายและไพร่อยู่ แรงงานของไพร่และทาสไม่สามารถเป็นแรงงานอิสระ เนื่องจากเวลาส่วนหนึ่งต้องทำงานให้รัฐ อีกส่วนหนึ่งทำงานให้กับมูลนาย เวลาส่วนที่เหลือจะใช้ในการเพาะปลูกอาหารเลี้ยงตนเองและครอบครัว จึงไม่มีเวลาไปรับจ้างทำงานใด ๆ ไทยจึงมีความต้องการแรงงานมาก โดยเฉพาะแรงงานชาวจีน ซึ่งเป็นแรงงานที่มีความขยัน อดทน สู้งานหนักเบา ได้ทุกชนิด (วิยะดา ทองมิตร, 2527)

ในตอนต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) มีการตัดถนนมากขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บ้านเมืองงดงามและทันสมัยตามแบบอารยประเทศ และส่งเสริมการขยายตัวทางด้านพาณิชย์กรรม ผลของการตัดถนน ส่งผลให้การค้าขายตัวไปตามถนนที่ตัดขึ้น เกิดเป็นตึกแถวตลอดสองข้างทาง เพื่อตอบสนองการเข้ามาทำมาหากินในประเทศไทยที่มากขึ้นของชาวจีน (วรศักดิ์ มหัทธโนบล และ สุภางศ์ จันทวานิช, 2539)

ความแตกต่างที่เด่นชัดประการหนึ่ง ระหว่างสถานการณ์ภายในของจีนกับไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2411-พ.ศ. 2453) ก็คือ ปัญหาเสถียรภาพทางการเมืองที่สวนทางกันของประเทศจีน ซึ่งตรงกับสมัยของราชวงศ์ชิงของจีน ซึ่งกล่าวโดยสรุปได้ว่า สภาวะการยอมรับอิทธิพลของตะวันตกที่แตกต่างกันของ ไทยและจีน ซึ่งในขณะนั้น จีน ได้มีท่าทีปฏิเสธการแผ่อิทธิพลของชาติตะวันตกในจีน ในขณะที่ไทยได้มีท่าทีผ่อนปรนและโอนอ่อนต่ออิทธิพลของชาติตะวันตกที่เข้ามาในประเทศไทย จึงทำให้ในช่วงนั้น ราชวงศ์ชิงได้พบกับกรกบฏบ่อยครั้ง และที่ท้าทายอำนาจรัฐอย่างแข็งแกร่งและยาวนานมากกว่า 10 ปี ก็คือ การเคลื่อนไหวของ ดร.ซุนยัตเซ็น เหตุการณ์ความไม่สงบในจีนช่วงนั้น ส่งผลให้ชาวจีนได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยมากขึ้น ในขณะที่ประเทศไทย แม้จะมีกบฏเกิดขึ้นเช่นกัน แต่ก็ไม่มีพลังเพียงพอที่จะกระทบต่อเสถียรภาพและความเป็นปึกแผ่นของประเทศได้ (วรศักดิ์ มหัทธโนบล และ สุภางศ์ จันทวานิช, 2539)